

University of Groningen

Interpolaties in Aeschylus' Zeven tegen Thebe

Veen, Ebertus van

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1938

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Veen, E. V. (1938). *Interpolaties in Aeschylus' Zeven tegen Thebe*. Noordhoff Uitgevers.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

INLEIDING.

Daar deze dissertatie een onderzoek wil instellen naar de vraag, of Aeschylus' Zeven tegen Thebe, in de overgeleverde vorm, mogelijk ook vreemde, onechte bestanddelen in zich heeft opgenomen, is het allereerst geboden na te gaan, of het geoorloofd is met het bestaan van dergelijke, niet tot de originele tekst behorende, bestanddelen rekening te houden. Indien men nu, op grond van de bestudering van de tekstgeschiedenis, tot het resultaat mocht komen, dat inderdaad de mogelijkheid bestaat, dat anorganische delen de tekst zijn binnengedrongen en, eenmaal binnengedrongen, te zamen met of in plaats van de echte tekst zijn overgeleverd, dient men zich verder de vraag te stellen, of er bepaalde perioden of een bepaalde periode te onderscheiden is, waarin de tekst het meest aan dergelijke gevaren bloot stond. Bovendien zou het van het allergrootste belang zijn, indien de tekstgeschiedenis een bepaalde, voor interpolatie zeer vruchtbare, periode mocht kunnen aanwijzen, zich het inzicht te verwerven, waarom en met welk doel er juist in die periode geïnterpoleerd werd, en tevens, of deze interpolaties ook zekere kenmerken vertonen, waardoor ze zich als zodanig openbaren.

De gegevens, die de tekstgeschiedenis voor de beantwoording van deze vragen biedt, zijn, in hoofdtrekken geschetst, de volgende:

Voor de overgeleverde Griekse drama's van de drie grote tragici der vijfde eeuw v. Chr. geldt de uitspraak, zoals redelijk is, dat opvoering het voornaamste doel is bij het scheppen daarvan ¹⁾. Toch zal men ongetwijfeld, vooral bij stukken, die zeer in de smaak vielen, de tekst bewaard hebben om, bij een heropvoering, daarvan gebruik te maken. Voor de mening echter, dat in de loop van en vooral tegen het einde van de vijfde eeuw langzamerhand een

¹⁾ Van leesdrama's, als die van Seneca, welke drama's waarschijnlijk alleen voor declamatie bestemd waren, is in deze tijd natuurlijk geen sprake.

meer of minder uitgebreide kring van lezers der drama's ontstond, kan men in de overlevering niet voldoende steun vinden ²⁾. Wel bestond in de vijfde eeuw in Athene een boekenmarkt, maar het zou misplaatst zijn zich van de lectuur van het Atheense publiek een overdreven voorstelling te maken ³⁾. Zijn er dus weliswaar geen voldoende gronden om tot een overlevering der drama's als leesboek te besluiten, de gegevens om een overlevering als drama, d. w. z. als een literatuurgenre, dat opvoering vereist, aan te nemen, ontbreken niet. Het leven van Aeschylus ⁴⁾ nl. weet te vertellen, dat de Atheners Aeschylus zozeer waardeerden, dat zij, na zijn dood, het besluit namen, dat diegene, die zijn stukken wilde opvoeren, een koor zou krijgen; en niet weinig overwinningen, zo heet het daar verder, verwierf hij zich na zijn dood. De waarschijnlijkheid nu, dat de stukken door dergelijke heropvoeringen geleden hebben, is zeer groot. Lycurgus ⁵⁾ toch vaardigde omstreeks 330 v. Chr. een decreet uit om op diegenen, die de tragedies van Aeschylus, Sophocles en Euripides in het openbaar voor zich lieten afschrijven,

²⁾ De locus classicus Ar. Ran. vs. 1113: ἐστρατευμένοι γὰρ εἰσι, βιβλίον τ' ἔχων ἕκαστος μανθάνει τὰ δεξιὰ biedt geen bewijs, dat er lezers van de drama's waren. Als men met van Leeuwen denkt aan exemplaren van de Ranae, is de term, die Aristophanes gebruikt (βιβλίον), toch wel wat vaag; een uitgave der Ranae zou men eerder ἔκδοσιν noemen. De opvatting van von Wilamowitz (Einl. i. d. gr. Tr. p. 124) als „werken der tragici” is door Fraenkel weerlegd (Sokr. IV p. 138); men zou dan toch minstens βιβλία verwachten! Verrall, Cl. Rev. XXII p. 172, dacht hier aan een pas verschenen handboek over poëtië en aesthetiek, hetgeen op deze plaats een zeer goede zin zou geven; men vergelijk verder Kalinka, Festschrift für Theodor Gomperz p. 110.

³⁾ Vgl. A. Roemer, Abh. Bayer. Akad. XXII p. 45 e. v.; op export van boeken wijst Xen. Anab. VII 5, 14.

⁴⁾ c. 12.

⁵⁾ Plut. Vit. X Orat. 841, 43; Quintilianus (Inst. Or. X 1, 66) gaat zelfs zover te beweren, dat de saus der interpolaties nodig zou zijn geweest om Aeschylus' menu genietbaar te maken. Bij deze heropvoeringen boekten de toneelspelers Cleander, die in het jaar 387 v. Ch. bij een dergelijke gelegenheid overwon (Wilhelm, Dram. Urkund. 23), en Mynniscus, beroemd sinds het einde van de Archidamische oorlog (Wilhelm 188), grote successen; voor bewijzen van heropvoeringen, na Aeschylus' dood, vergelijk men verder v. Wilamowitz, ed. maior p. 11 ad § 12.

toezicht te houden, terwijl de schrijver van de stad «de stukken» ter vergelijking moest voorlezen aan hen, die ze speelden en het niet geoorloofd was op andere wijze de stukken op te voeren. Dit wijst er dus op, dat de regisseurs van de vierde eeuw de, voor hen reeds klassieke, drama's der drie tragici in die mate vrij bewerkten, dat de officiële instanties het hun plicht achtten hiertegen op te treden. Bedenkt men echter, dat de smaak van het publiek, het richtsnoer voor regisseurs, zich niet door een decreet laat dwingen, dan zal men kunnen verwachten, dat de uitwerking van Lycurgus' goed bedoelde poging wel niet zo groot is geweest, dat meer of minder ingrijpende veranderingen in de klassieke drama's als bij toverslag verdwenen. Maar toch blijkt uit Lycurgus' besluit anderzijds althans zoveel, dat men tegen het einde van de vierde eeuw in staat was wijzigingen in de tekst der drie tragici te constateren.

De Alexandrijnen nu, die tegen het einde van de derde eeuw de tekst der tragici vaststelden, spaarden weliswaar moeite noch kosten om zich van het bezit der beste handschriften te verzekeren, doch men dient er rekening mee te houden, dat het voor hen in sommige gevallen, voornamelijk bij herhaaldelijk opgevoerde stukken, onmogelijk kan zijn geweest het origineel te krijgen, wanneer dit door de meer actuele bewerkingen van regisseurs verdrongen was. In dit laatste geval, bij het ontbreken van het origineel of een officieel afschrift daarvan, zullen zij, die een tekst te geven hadden, voor de keuze staande, een volledig, zij het dan ook een door regisseurs omgewerkt boven een onvolledig, maar van vreemde elementen ontdaan drama gesteld hebben. Deze mening wordt versterkt door het streven der Alexandrijnen om zo weinig mogelijk van datgene, wat overgeleverd was, te onderdrukken. Zo nam Aristophanes van Byzantium, die, zoals men op goede gronden kan aannemen, de redacteur van de Alexandrijnse tekst der tragici is, in zijn Homerus' tekst vele verzen op, die Zenodotus veroordeeld had. Vandaar, dat de gevolgtrekking voor de hand ligt, dat zijn methode voor de tragici dezelfde zal zijn geweest: al zal hij persoonlijk de overtuiging hebben gehad, dat bepaalde verzen of passages onecht waren, zo heeft hij die toch, zij het ook

van een ὁβελός voorzien, in zijn tekst gezet ⁶⁾). Deze Alexandrijnse tekst, de bron, waaruit de gehele verdere overlevering is afgeleid, bevatte dus vreemde elementen, die meer in het bijzonder uit omwerkingen voor het toneel waren voortgekomen, hetzij naast, hetzij, mogelijk, in plaats van de echte tekst.

Omwerkingen der drama's van de hand van regisseurs zijn nà Aristophanes al heel onwaarschijnlijk: immers de stukken der tragici behoorden nà hem tot de literatuur; gelezen, niet opgevoerd werden de stukken; de verdienste van de volgende tijd ligt dan ook in het bewaren en overleveren van de Alexandrijnse tekst.

In de tweede eeuw n. Chr. werd uit Aeschylus' werken een bloemlezing samengesteld. Het is zeer waarschijnlijk, dat deze schooleditie de tekst der Alexandrijnen zeer getrouw weergaf, zoals ze ook de scholiën overnam, zonder de moeite te nemen deze overal aan de bloemlezing aan te passen ⁷⁾).

Ook wat de Byzantijnen betreft kan men zich gerust voelen; hoezeer echter hun werkzaamheid Aeschylus ten goede is gekomen, blijkt ten duidelijkste uit de grove fouten ⁸⁾), die in de Supplices, een drama, waarmee zij zich weinig hebben beziggehouden, voorkomen, terwijl de overige stukken vrijwel geen monstra bieden.

De corrupties nà de Alexandrijnen bestaan dan ook in schrijffouten, het in de tekst geraken van marginale adscripties, het weglaten van verzen, die echter gemeenlijk later werden aangevuld, zoals b.v. de corrector in M deed.

Op grond van de boven, zeer in het kort uiteengezette, geschiedenis van de tekst mag men dus wel de conclusie trekken, dat de tijd voor belangrijke interpolaties beperkt is tot de periode van ±

⁶⁾ Vgl. Schol. Pind. Ol. II 48 en v. Wilamowitz, Einl. i. d. gr. Tr. p. 143, noot 32: „dasz eine solche interpolation nicht beseitigt ward, beweist sowol die vorsicht des herausgebers wie die abhängigkeit der ganzen folgezeit.”

⁷⁾ Vgl. v. Wilamowitz, praef. p. XXIX, welke bladzijde ook te vergelijken is voor de fouten, die door deze bloemlezing zijn overgeleverd.

⁸⁾ Fouten tengevolge van het gebruiken van kleine letters i. p. v. grote; van verkeerde woordafdeling enz., elders sinds de negende eeuw gecorrigeerd.

400—200 v. Chr.⁹⁾, van welke periode Aristoteles¹⁰⁾ getuigde: „meer dan de dichters presteren nu de toneelspelers.” Geen verwondering wekt het dan ook, dat men, bij gemis aan grote tragici, hoort van „het zetten van zolen en hielen: het herstellen van de oude stukken, en dit zegt men van hen, die de oude drama's omdichten en omwerken”¹¹⁾.

Het is een gelukkige omstandigheid, dat de scholiën op de stukken van Euripides, die, zoals bekend is, in later tijd een zeer grote populariteit genoten en dientengevolge door talrijke reprises mede in de behoeften van het toneel van die dagen voorzagen, tal van bijzonderheden omtrent de handelwijze van regisseurs bewaard hebben. Door deze scholiën nl. is het mogelijk uit enkele karakteristieke trekken te leren kennen, op welke wijze zij deze stukken bij heropvoeringen bewerkten¹²⁾.

Zo heeft b.v. het scholion op Eur. Or. vs. 57¹³⁾ het volgende: „niet met recht laten nu sommige van de toneelspelers in de morgen Helena en de buit opkomen. Nadrukkelijk immers zegt hij <de dichter>, dat zij 's nachts is weggezonden en de gebeurtenissen in het drama geschieden over dag.” De regisseurs lieten dus Helena en de buit van Troje vóór of tijdens de proloog over het toneel trekken, *spectaculi causa*¹⁴⁾.

Het scholion op hetzelfde stuk deelt mee, dat toneelspelers de verzen 1366—1368 invoegden om zich een halsbrekende sprong van het dak te besparen.

⁹⁾ Een slot, als dat van de Iph. Aul., dat waarschijnlijk door Marcus Musurus aan de lacuneuze tekst is toegevoegd, behoort natuurlijk tot de uitzonderingen.

¹⁰⁾ Rhet. Γ init.

¹¹⁾ Phryn. Anecd. Bekk. I 39, 19.

¹²⁾ Het volgende betoog is grotendeels ontleend aan: D. L. Page, *Actors' interpolations in Greek Tragedy*, Oxford, 1934.

¹³⁾ Over de mogelijkheid, dat de aantekeningen op dit stuk en wel speciaal de opmerkingen over toneelspelers, via Callistratus, op Aristophanes van Byzantium teruggaan, vergelijk men v. Wilamowitz, *Einl. i. d. gr. Tr.* p. 152 e. v.

¹⁴⁾ Voor meer voorbeelden van het genre der spectaculaire innovaties: Page p. 116.

Ook blijkt uit hetzelfde scholion, dat de scholiast een tekst las zonder vs. 1024¹⁵); dit vers moet dus als een verklarende aanvulling worden beschouwd. Uitdrukkelijk maakt van dit zeer belangrijke type der verklarende interpolatie melding het scholion op Soph. Ai. vs. 841 en 842: „men zegt, dat deze woorden onecht zijn, ondergeschoven ter verduidelijking van wat gezegd wordt.” Ditzelfde type der verklarende interpolaties, maar dan in pompeuze, melodramatische vorm, treft men ook in Euripides' Troiades aan in de verzen 862 en 863, welke verzen het scholion overbodig noemt¹⁶). De acteur wenste zich hier, klaarblijkelijk, onmiddellijk aan het publiek bekend te maken, daar hij vreesde, dat dit hem nog niet zou herkennen door zijn woorden in vs. 681¹⁷). Vooral het noemen van de naam Helena is een grove inconsequentie blijkens vs. 869¹⁸); στρατεύμ' Ἀχαιϊκόν (vs. 863) is een dwaze,

¹⁵) Overgeleverd is:

οὐ σῖγ' ἀφείσα τοὺς γυναικείους γόους
στερξεῖς τὰ κρανθέντ'; οἰκτρὰ μὲν τάδ', ἀλλ' ὄμωσ

1024 φέρειν σ' ἀνάγκη τὰς παρεστώσας τύχας.

Schol. λείπει τὸ δεῖ φέρειν. τινὲς δὲ γράφουσιν οἰκτρὰ μὲν ἀλλ' ὄμωσ φέρε.

Een heel goed voorbeeld van deze verklarende interpolaties is ook Eur. I. T. vs. 736, mogelijk ook I. T. vs. 720; zie verder Page p. 117 en Jachmann Nachrichten v. d. Gesellsch. der Wissensch. zu Göttingen, Neue Folge, Band I Nr. 9, p. 195 e. v.; op p. 194 merkt hij met recht op, dat de term „Ersatzfassung” voor παραπεποιημένα juist is dan andere in gebruik gekomen termen.

¹⁶) Menelaus begint, hier voor het eerst in het stuk optredend, aldus:

ὦ καλλιφεγγὲς ἡλίου σέλας τόδε,
ἐν ᾧ δάμαρτα τὴν ἐμὴν χειρώσομαι

862 Ἑλένην· ὁ γὰρ δὴ πολλὰ μοχθήσας ἐγὼ
Μενέλαός εἰμι καὶ στρατεύμ' Ἀχαιϊκόν.
ἦλθον δὲ Τροίαν κτλ.

Schol. περισσὸν τὸ Μενέλαός εἰμι· αὐταρκὲς γὰρ τὸ δάμαρτα τὴν ἐμὴν χειρώσομαι.

¹⁷) Onwillekeurig wordt men hier herinnerd aan Aristoteles' uitspraak, dat duidelijkheid ten eerste gewenst was, ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώριμά ἐστιν (Poet. 1451b).

¹⁸) ἦκω δὲ τὴν τάλαιναν — οὐ γὰρ ἠδέωσ
ὄνομα δάμαρτος ἢ ποτ' ἦν ἐμὴ λέγω —
ἄξων.

overdreven uitdrukking om de *ἀπάνοισ* van vs. 880 aan te duiden. Blijkbaar deerden het latere publiek dergelijke tegenstrijdigheden niet.

Volgens het scholion op Eur. Phoen. vs. 264 veranderden toneelspelers *ἐκφρῶσ'* in *μεθῶσ'*, omdat het eerste woord moeilijk uit te spreken was (en tevens wel onbekend); hun lezing is in de handschriften doorgedrongen, die *μεθῶσ'* of *μεθῶσι* overleveren.

Eur. Andr. vs. 7 voegden, volgens het scholion, de toneelspelers in, daar zij hun copie verkeerd lazen; Med. vs. 85 zagen zij een interpunctie over het hoofd en emendeerden.

Apollodorus Tarsensis ¹⁹⁾ vermeldt, dat toneelspelers de verdeling van verzen tussen Medea en het koor in de war brachten. Demetrius ²⁰⁾ noemt het scheppen van asyndeta een speciale trek van toneelspelers; „en zeer zeker”, zo merkt hij op, „is het gebrek aan emotionele voorstelling van zaken in strijd met het karakter van toneelspelers.”

Ook hoort men van het dichten van nieuwe prologen: de hypothesis van de Rhesus, een stuk met twee prologen, spreekt de veronderstelling uit, dat toneelspelers hier de hand in hebben gehad; de proloog van Euripides' Archelaus is veranderd: het scholion n.l. op Ar. Ran. vs. 1206, waar een Euripideïsche proloog geciteerd wordt, weet het volgende mede te delen: „van de Archelaus is dit het begin, naar sommigen beweren, maar ten onrechte; niet immers vindt men heden ten dage van Euripides een dergelijk woord vermeld. Dit stamt dan ook niet, zoals Aristarchus zegt, uit de Archelaus, tenzij hijzelve <deze proloog> later heeft omgewerkt, Aristophanes echter datgene, wat er oorspronkelijk stond, heeft vermeld.”

Deze voorbeelden kunnen met talloze vermeerderd worden, zodat het niet aan twijfel onderhevig mag worden geacht, dat toneelspelers veranderden en invoegden onder het motto: 'King John as now writ will not do'; bovendien merkt men overal hun voor inconsequenties niet terugschrikkende stoutmoedigheid op.

Zo dan waarschuwen en de bestudering van de tekstgeschiedenis

¹⁹⁾ Schol. Eur. Med. 148/49.

²⁰⁾ IV 193—4.

èn de scholiën voor al te groot vertrouwen in de overgeleverde teksten, zodat men zich ook hier en daar, waar de scholiën zwijgen, genoodzaakt ziet interpolaties aan te nemen.

Sterk zijn b.v. de argumenten voor het atheteren van de anapaestische proloog van Euripides' *Iph. Aul.*, waar de anapaesten aan een normale Euripideïsche proloog in iamben voorafgaan; ook de *Heraclidae* van Euripides zijn mogelijk om politieke redenen²¹⁾ veranderd, daar het bericht van Macaria's dood, hetzij door den bode, hetzij door Demophon verteld, is uitgevallen²²⁾. Veel kan men verder aanvoeren voor de onechtheid van het slot van Euripides' *Phoenissae* (van vs. 1582 af)²³⁾. Daar het onaannemelijk is, dat Euripides de *Phoenissae* met vs. 1582 besloot, zou men in dit geval dus een interpolator aan het werk zien, die echte stukken wegsnijdt, om dan daarna de aangebrachte schade, zo goed en zo kwaad als het gaat, te herstellen²⁴⁾.

De gekozen voorbeelden zijn vrijwel uitsluitend aan Euripides ontleend; immers zijn drama's, opnieuw opgevoerd, bieden met hun de taal van het dagelijks leven meer en meer naderende dictie een williger object voor interpolerende toneelspelers dan de moeilijk na te volgen Aeschylus, in wiens stukken toevoegingen zich eerder zouden verraden; maar is de mening, dat Aeschylus geheel en al voor interpolaties gevrijwaard is gebleven, wel met succes te handhaven? Daar het bovenstaande voldoende heeft aangetoond, zoals trouwens ook voor de hand ligt, dat stukken, die herhaaldelijk werden opgevoerd, het meest aan de gevaren van interpolatie onderhevig waren, is het redelijk de verwachting uit te spreken,

²¹⁾ Vgl. Page p. 39.

²²⁾ Vgl. het argumentum en schol. op *Ar. Eq.* vs. 1151; de fragmenten overgeleverd bij Stobaeus en *Ar. Eq.* 214, in parodie, schijnen betrekking te hebben op het gedeelte, dat verloren is gegaan na vs. 629; zo Kirchhoff; v. Wilamowitz neemt vele toevoegingen van toneelspelers aan.

²³⁾ Vgl. John U. Powell, *The Phoenissae of Euripides*, *Introd.* p. 16 e. v.

²⁴⁾ Vgl. voor dit type het als voorbeeld vermelde scholion op *Ar. Ran.* vs. 1206; volgens dit scholion werd nl. de aanhef van Euripides' *Archelaus* door hemzelf (of een interpolator) veranderd, mogelijk tengevolge van Aristophanes' parodie (*Fritzsche*), of om andere redenen; zie verder Page p. 119.

dat een bestudering van interpolaties bij Aeschylus in de *Supplices*, die bij het publiek van de vierde eeuw niet in de smaak vielen, geen sporen van een nieuwe bewerking zal doen vinden, maar, dat in de andere stukken en wel speciaal in de *Zeven*, het doel van deze dissertatie, terdege met deze mogelijkheid rekening moet worden gehouden.

Dat de *Zeven tegen Thebe* inderdaad tot Aeschylus' meest gewaardeerde stukken behoorde en vooral voor heropvoeringen in aanmerking kwam, blijkte uit de volgende, korte, samenvatting:

Aeschylus won, onder het archontaat van Theagenes (467 v. Chr.) met den Laïus, den Oedipus, de *Zeven tegen Thebe* en de *Sphinx*, een satyrspel, de eerste prijs: een bewijs, dat deze stukken ten zeerste door zijn tijdgenoten werden bewonderd ²⁵⁾.

Op het laatste stuk van deze trilogie, op de *Zeven*, beroept zich Aeschylus tegenover Euripides' verpestende invloed op de Atheense moraal in Aristophanes' *Ranae* (vs. 1021) als op een drama „vol van Ares". Hoewel het niet te ontkennen is, dat het citeren van dit stuk door Aeschylus op deze plaats niet uitdrukkelijk zo bedoeld is, dat Aeschylus of Aristophanes of het publiek de *Zeven* als zijn meesterwerk beschouwde ²⁶⁾, kan men toch niet aan de gedachte ontkomen, dat dit stuk in deze tijd zeer de opmerkzaamheid tot zich trok. Plutarchus ²⁷⁾ weet nl. te vertellen, dat Gorgias het was, die dit stuk „vol van Ares" noemde; Aristophanes haalt hier dus diens uitspraak aan. Vooral de proloog is de Atheners bijgebleven ²⁸⁾.

Door de grammatici werd de *Zeven* vooral met Euripides' *Phoenissae* vergeleken; zo Aristophanes van Byzantium in het argumentum

²⁵⁾ Een echo van dit succes vangt men op bij Athenaeus 22a, waar deze meedeelt, dat Telestes, de danser van Aeschylus, zo'n kunstenaar was, dat hij bij het dansen van de *Zeven tegen Thebe* hetgeen er geschiedde duidelijk maakte door zijn dansbewegingen.

²⁶⁾ Door de context gedwongen moet Aeschylus hier een tot mannenmoed opwekkend drama noemen.

²⁷⁾ Symp. qu. VII 10, p. 715e.

²⁸⁾ Vgl. v. Wilamowitz' testimonia, onder zijn tekst afgedrukt, en Interpr. p. 59 en 60, waar hij tevens op de grote overeenkomst met de proloog van Sophocles' *Oedipus Rex* wijst.

van het laatste stuk ²⁹⁾. Deze vergelijking was volkomen juist, daar Euripides' schepping onder de duidelijk merkbare invloed van de Zeven tot stand is gekomen ³⁰⁾. Zo zegt b.v. Euripides (Phoen. vs. 751 en 752): „de naam van ieder te noemen is veel verwijl, daar de vijanden vlak onder de muren gelegd zijn.” Het scholion heeft op deze plaats: „hij (Euripides) heeft zich gehoed hun namen te noemen, zoals Didymus zegt, omdat het door Aeschylus gezegd is in de Zeven tegen Thebe.” Wel is Didymus' oordeel juist, maar de critiek van Euripides op den ouderen dichter is hem blijkbaar ontgaan ³¹⁾.

Euripides' *Phoenissae* ³²⁾ zijn dus eveneens een bewijs voor de grote bekendheid met de Zeven tegen het einde van de vijfde eeuw.

Zo ziet men de grote invloed van de Zeven, een invloed, die, naar men wel mag veronderstellen, in een tijdperk, dat heropvoeringen van de klassieke tragedies kende, op het opnieuw ten tonele brengen van de Zeven berustte ³³⁾. Daar deze periode tevens de meest vruchtbare aan interpolaties van toneelspelers is, mag een bestudering van de Zeven voornamelijk van uit dit gezichtspunt gerechtvaardigd heten.

²⁹⁾ De keuze van de Zeven voor de bloemlezing werd wel mede daardoor aanbevolen, dat dit stuk naast de *Phoenissae* en Sophocles' *Oedipus* en *Antigone* geschikte schoollectuur bood.

³⁰⁾ Vgl. v. Wilamowitz, *Interpr.* p. 73.

³¹⁾ Deze critiek is onrechtvaardig (vgl. Zeven vs. 378), maar een dergelijke motivering zal voor den naar een meer doorzichtige handeling strevendenden nieuwlichter weinig waarde hebben gehad; overigens maakt hij zich ook zelf aan dergelijke „onwaarschijnlijkheden” schuldig: vgl. b.v. Phoen. vs. 107 e. v., waar het Argivische leger zich in beweging zet, met Polynices' komst in de stad (vs. 261 e. v.).

³²⁾ Ook volgens Page (p. 20 e. v.) heeft dit stuk zeer door omwerking geleden; Valckenaer was de eerste, die invoeringen van toneelspelers, die de *Phoenissae* in de vierde en derde eeuw herhaaldelijk opvoerden, opmerkte; de beschrijving der helden (Phoen. vs. 1104—40) is mogelijk aan de Zeven ontleend en geïnterpoleerd.

³³⁾ De verdienste van de Zeven ligt ook hoofdzakelijk in zijn uitstekende speelbaarheid, wat voor toneelspelers, wanneer zij een klassiek stuk wilden geven, zowel met het oog op de tijdgeest als ook om hun eigen meer ontwikkelde techniek ten toon te spreiden, mede een oorzaak kan zijn geweest voor de keuze van dit stuk. Eteocles doet in zijn goed getekende individualiteit modern aan; stomme figuren als Niobe kent de Zeven niet.